

Gammel Estrup i 2017

2017 blev et rekordår for *Gammel Estrup*, og museet kunne – sammen med nabomuseet Det Grønne Museum – ved årets udgang præsentere et besøgstal på over 100.000 gæster. Besøgstallet er det højeste siden 2011, og stigningen må tilskrives museets kontinuerlige arbejde med herregårdshistorien og -kulturen udmøntet i forskning af høj faglig kvalitet, nytænkende udstillinger, spændende arrangementer og aktiviteter. Bag det gode besøgstal findes hundredvis af glade gæster, som er blevet beriget af deres berøring med *Gammel Estrup*. Det vidner Slots- og Kulturstyrelsens nationale brugerundersøgelse om. Her placerer *Gammel Estrup* sig over gennemsnittet på stort set alle parametre, og især hvad angår stemning, autenticitet og personale, udmærker museet sig. I kraft af særligt store satsninger i forbindelse med *Kulturbyprojektet Aarhus 2017*, DR og Slots- og Kulturstyrelsens *Historier om Danmark*, udviklingen af en ny *Kultur-tjeneste* for børn og unge i Norddjurs, modtagelsen af

Glade unge på besøg på Gammel Estrup. Museet udviklede i 2017 en kulturtjeneste henvendt til børn fra både dagtilbud, skoler og ungdomsuddannelser. Foto: Gammel Estrup Danmarks Herregårdsmuseum.

Europa Nostras danske pris og den stadige udvikling af det europæiske forskningsnetværk *ENCOUNTER* fik *Gammel Estrup* en hidtil uset mediedækning og en fremragende synlighed på mange platforme. Denne synlighed og det flotte besøgstal og gode ry, som museet har fået i offentligheden, kan alle, der har bidraget til resultatet, være stolte af. *Gammel Estrup* er med andre ord et museum, der, uden store offentlige tilskud og med meget få ansatte, leverer et produkt i verdensklasse.

Herregårdens kulturmiljø

Året begyndte i kulturmiljøets tegn, idet herregårdens samlede komplicerede og fintmærkende vandssystem blev eftergået, rensat og bragt tilbage til sin oprindelige gode stand. Takket være generøse bevillinger fra A.P. Møller og Hustru Chastine McKinney Møllers Fond til almene Formaal, William O. Berntsens Fond og Hedeselskabet var det muligt at genetablere balancen i voldgrave, damme og søer på området til glæde for de besøgende og til gavn for eftertiden. HedeDanmark var hovedentreprenør på opgaven og valgte at arbejde på flere fronter på én gang, således at det overordnede arbejde, der var til størst gene for de besøg-

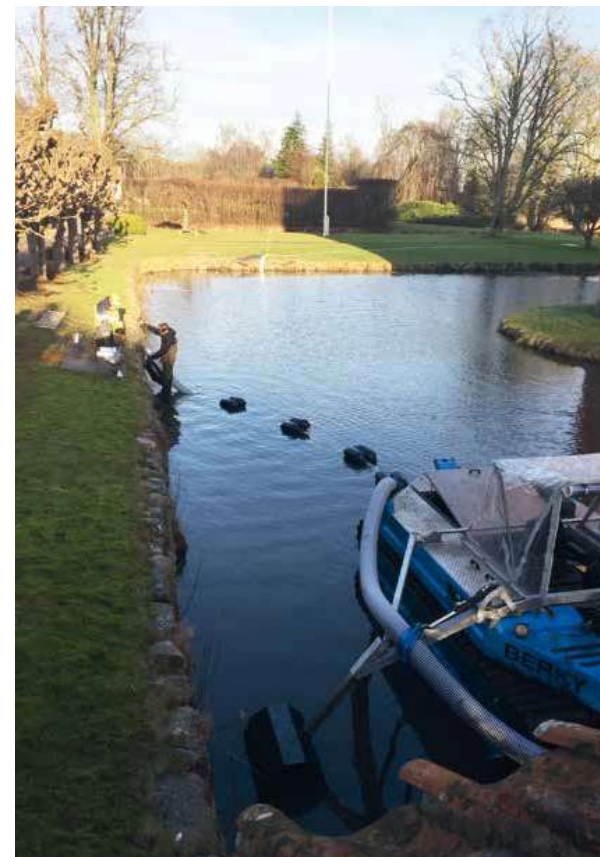
Museumsdirektør Britta Andersen modtog i 2017 Europa Nostras danske pris. Prisen er indstiftet af H.K.H. Prins Henrik og blev uddelt for tiende gang i 2017. Udover H.K.H. Prins Henrik og Britta Andersen ses her bestyrelsesformand for Europa Nostra Danmark, Erik Vind, samt H.K.H. Prins Joachim ved prisoverrækkelsen på kongeskibet Dannebrog. Foto: Hasse Ferrold.

ende og fuglevildtet, blev klaret på rekordtid. Firmaet løste opgaven til alles tilfredshed, hvilket godt kunne have været en udfordring, idet voldstedet og hovedbygningen er fredet i klasse A og derfor er under tilsyn af flere forskellige instanser som for eksempel Slots- og Kulturstyrelsen, Norddjurs Kommune, Naturstyrelsen og Museet Østjylland. Efter ønske fra en af fondene har museet

efter oprensningen iværksat en omfattende plejeplan, som over de næste 20 år skal medvirke til at bevare status quo og dermed forhindre, at herregården og dens kulturmiljø havner i en tilsvarende truet situation igen.

Museet havde året igennem også ekstra formidlingsfokus på kulturmiljøet – blandt andet igennem en række arrangementer støttet af Friluftsrådet målrettet en bred

Voldgraven omkring Gammel Estrup blev, med støtte fra en række fonde, oprenset i begyndelsen af året. Oprensningen blev foretaget dels for at sikre økosystemet og dels for at skabe et klart vandspejl. Arbejdet i den indre voldgrav foregik med en såkaldt Berky Amphibie King, som ses på billedet. Der blev fjernet 2.500 tons sediment fra den indre voldgrav. Der-udover blev den ydre voldgrav samt karpedammene rensat. Foto: Gammel Estrup Danmarks Herregårdsmuseum.

målgruppe. I løbet af året blev der også med stor succes afholdt kurser for kommunens naturfagsnetværk og *Det kulturhistoriske netværk for Naturvejledere*. Museets naturvejleder færdiggjorde endvidere i 2017 uddannelsen som naturvejleder i regi af Københavns Universitet.

Gammel Estrup for børn og unge

Målgruppen børn og unge er strategisk satsningsområde på *Gammel Estrup* i perioden 2017-2020. Denne satsning bar frugt allerede i 2017, da antallet af besøgende børn og unge i museets undervisningsafdeling nåede op på 3.742 – en fordobling i forhold til tidligere år. Museet påbegyndte således i 2017 projektet *Læring Norddjurs* takket være støttet fra Slots- og Kulturstyrelsen og Norddjurs Kommune. Projektet skal hen over de næste tre år realiseres i samarbejde med Museum Østjylland og Norddjurs Skoletjeneste. Med *Læring Norddjurs* bliver der udviklet en række nye tiltag med fokus på de kulturelle læringstilbud målrettet børn og unge i dagtilbud, grundskoler og på ungdomsuddannelser i Norddjurs med *Gammel Estrup* som tovholder og primus motor. Det ambitiøse projekt betyder, at *Gammel Estrup* styrker, videreudvikler og udvider den eksisterende skoletjeneste i Norddjurs. Målet er, at børn og unge i en såkaldt udkantkommune får samme adgang til kulturtilbud og endda mulighed for at blive endnu bedre end deres jævnaldrende i storbyerne.

2017 bød også på et væld af enkeltstående arrangementer målrettet børn og unge, og ikke mindre end 500 glade, udklædte børn besøgte museet, da der blev inviteret til fastelavn med tøndeslagning i

samarbejde med DR Ramasjang, som sendte direkte på landsdækkende TV fra *Gammel Estrup* i anledning af fastelavn. Vinterferiens aktiviteter stillede skarpt på bogtrykkerkunstens relation til herregårdshistorien, Martin Luther og 500-året for Reformationen. Børn og unge kunne derfor besøge museets trykkeri og prøve kræfter med en gammeldags trykkemaskine. I påskeferien var udgangspunktet "den vilde grev" Jørgen Scheel (1768-1825) og hans mange spændende genstande, apparater og "gadgets". I denne ferie fik børn og unge derfor mulighed for at fremstille deres eget camera obscura – en slags forløber for fotografiapparatet.

Den 7. maj var der et væld af aktiviteter ved *Skovarbejderhuset*, da *Skovens Dag* blev markeret i samarbejde med Det Grønne Museum. Dagen bød blandt andet på udkørsel af træ med arbejdshest, en moderne skovningsmaskine og demonstration af historiske skovningsredskaber.

Den 11. juni blev *Sporets Dag* markeret med blandt andet åbningen af en ny cykelrute på Norddjursland. Arrangementet bød – ud over cykelruten – på guidede kulturhistoriske vandringer i herregårdsskoven.

I uge 25 blev der, til glæde for samtlige grundskoler i Norddjurs Kommune, afholdt en læringsfestival med fokus på 1700-tallet. Festivalen varede fire dage, og op mod 1.000 børn og undervisere nød godt af tilbuddet. Arrangementet var så stor en succes, at der arbejdes på lignende tiltag i de kommende år.

Fra den 26. juni til den 13. august var der *sommerferieaktiviteter* på museet, hvor man – med udgangspunkt i ombygningen af *Gammel Estrup* på Eske

Gammel Estrup satser med stor succes på formidling til børn og unge. Her deltager en klasse i et skoleforløb om 1700-tallet med fokus på sanseoplevelser. Foto: Gammel Estrup Danmarks Herregårdsmuseum.

På Skovens Dag den 7. maj 2017 kunne man blandt andet opleve arbejdsheste, som skovarbejderne i herregårdsskoven Lunden før i tiden brugte til at fragte træ. Foto: Gammel Estrup Danmarks Herregårdsmuseum.

Børn og barnlige sjæle kunne bygge borge af genbrugsmaterialer i sommerferien. Pigen på billedet har bygget Sostrup af korkprop- per og pap. Foto: Gammel Estrup Danmarks Herregårdsmuseum.

Brocks tid for 400 år siden – kunne forsøge sig som bygmester og bygge en minimodel af *Gammel Estrup* af genbrugsmaterialer.

Den 10. september var der *Naturens Dag* på museet, hvor der blev stillet skarpt på historien om herregårdsfiskeri og særligt krebs som en udbredt spise på de danske herregårde både i 1700- og

1800-tallet. På dagen kunne man smage historiske retter med krebs, fange krebs i Alling Å og høre om bekæmpelsen af den nye, invasive signalkrebs, der truer de hjemmehørende flodkrebs i Alling Å-systemet.

I oktober måned kunne man forsøge sig som storpolitisk strateg og spille *Rigsrådsspillet* til *Kulturmat Djursland*. I efterårsferien var der fokus på herregården

1700-talsfestivallen havde fokus på herregårdenes europæiske forbindelser – unge adelsfolk rejste blandt andet over landegrænser på dannelsesrejser. Her ses nogle af de mange unge studerende og frivillige, som deltog i levendegørelsen. Foto: Gammel Estrup Danmarks Herregårdsmuseum.

som selvforsynende enhed med æblemøsteri i *Orange-rieme* og konservering af råvarer fra herregårdshaven efter *Ottilies Kogebog* i *Herregårdskøkkenet*.

I slutningen af året åbnedes der for et nyt samarbejde med Grenaa Gymnasium og 3D College i Grenaa, og endvidere er der imellem museet og flere institutioner i kommunen sikret flere faste formidlingstiltag, blandt andet med daginstitutionerne Mælkevejen, Stjernehuset og Glentereden.

Hele julemåneden var herregården fuld af børn og unge, der prøvede kræfter med juleklip og julebag, og efterspørgslen på de særlige juleforløb var så stor, at nogle måtte vente til 2018 med et julebesøg på den gamle herregård.

Arrangementer

Det var imidlertid ikke kun for børn og unge, museet formidlede i 2017. Museet kunne også præsentere en række store enkeltstående arrangementer. Årets største formidlingsmæssige satsning var *Gammel Estrup Herregårdsmarked*, som i kraft af kulturbyprojektet *Aarhus 2017* var omdannet til en 1700-talsfestival med temaet *Herregårdene og Europa*. Herregårdenes europæiske forbindelser havde særligt fokus, og man kunne således opleve håndværk og kunst, som i 1700-tallet bevægede sig via den adelige elite på tværs af landegrænser. Disse forbindelser og udveksling af viden og kultur viste sig både i aktiviteterne og i særudstillingen *På sporet af Europa*, som programdirektør for Aarhus 2017 Juliana Engberg åbnede i forbindelse med festivallen. Gennem udstillingen og festivallen blev publikum taget med på en rejse til en tid med ekstravagante selskaber, store

silkekjoler og pudrede parykker. Borggården blev forvandlet til en af 1700-tallets hektiske markedspladser, hvor bønderne solgte deres varer, og gøglerne underholdt med hæsblæsende ildshows. Man kunne også opleve smede, børstenbindere, pileflettere og andre håndværkere i arbejde, og man kunne smage helstegt pattegris og nyde den særlige overgærede øl i kroen. Arrangementet, der var støttet af C.A.C. Fonden og Sportgoodsfonden, var en stor succes med rekordmange besøgende.

Udover Aarhus 2017 var *Gammel Estrup* i løbet af året engageret i det store nationale formidlingsprojekt *Historier om Danmark*. *Gammel Estrup* var således en del af en række kommunikationsmæssige aktiviteter, der omfattede optagelser af virtual reality-film på *Gammel Estrup*, hvor brugere efterfølgende kunne opleve herregården i 3D hjemme i stuen, optagelser til den storstilede TV-serie *Historien om Danmark* og afholdelse af en eksklusiv forpremiere på TV-seriens afsnit om perioden fra Enevælde til Oplysningstid, der blev dækket af P4 Østjylland. I forbindelse med forpremieren kunne de besøgende prøve kopier af historiske dragter og smage på eksotiske retter fra Enevældens tid.

Allehelgensaften kunne man besøge *Gammel Estrup* og opleve den særlige tusmørkestemning, der sænker sig over herregården i efteråret, når mørket falder på, og mosekonen brygger. Det nærer overtro og fortællinger om overnaturlige kræfter og herregårdsspøgelser, som *Gammel Estrup* naturligvis har en del af! *Allehelgensaften* er et velbesøgt arrangement, som uden nogen særlig markedsføring hurtigt bliver udsolgt. Her har museet fundet en sjælden vej

Museet var en del af Danmarks Radios store satsning Historier om Danmark, og Gammel Estrup var blandt andet kulisse til en af DR's virtual reality-film, som man kunne opleve i 3D med særlige VR-briller. Foto: Gammel Estrup Danmarks Herregårdsmuseum.

til den yngre målgruppe, og det er en fornøjelse at se, hvordan børn og unge kommer feststemte og udklædte til allehelgensbesøg på museet. Til dette års arrangement blev iværksat en række nye tiltag – såsom nyformidling af *Gammel Estrups* spøgelseshistorier i herregårdens kælder samt en stemningsfuld lyssti rundt i herregårdshaven.

Sidst på året afholdt museet *Jul på Gammel Estrup* med stor succes. I alle weekender kunne man

klippe gammeldags julepynt, fremstille julesmåkager i bageværkstedet, høre julefortælling eller danse omkring juletræet i *Riddersalen*, hvor de levende lys var tændt, så alle kunne opleve magien ved det store, strålende træ. De lokale Lions Club Svaner solgte juletræer og pynt i *Borggården*, og Auning Spejderne solgte æbleskiver i *Orangerierne*.

Lørdag den 23. december kunne de besøgende prøve noget helt særligt, da der blev holdt juleguds-

På allehelgensaften den 31. oktober kunne man opleve formidlingen af de spøgelseshistorier og sagn, som knytter sig til Gammel Estrup. Foto: Aase Boller.

Det er efter flere års indsats lykkedes at skabe en vigtig sæson for museet omkring jul, hvor mange lokale valfarter til herregården – den rigtige julestemning indfinder sig først, når man har smagt en julesmåkage fra brændekomfuret og fået en dans om det store juletræ i Riddersalen! Foto: Jørgen Vest.

tjeneste og julemiddag på traditionel herregårdsvis anno 1918. I slotskapellet satte herrerne sig således i den ene side, men kvinderne sad i den anden. Herskabet sad naturligvis i herskabsstolene, mens gæster og tjenestefolk placerede sig i stolene bagved. Selvom der var forskel på julen for herskab og tjenestefolk – både med hensyn til julemenu og gaver – fik alle dog

ekstraordinært adgang til *Riddersalen* juleaften, hvor man samledes omkring det store træ for at synge julen ind sammen med grevefamilien. Herefter gik alle atter hver til sit – herskabet og deres særlige gæster gik i *Spisestuen* for at spise kalkun efterfulgt af risalamande, og tjenestefolkene samledes i *Folkestuen* til andesteg, risengrød og juleøl. Julen 2017 var dog i

Herregårdskøkkenet har i alle skoleferier og op til jul åbent med salg af kaffe og kage bagt efter husjomfru Otilie Olesens originale opskrifter. Foto: Gammel Estrup Danmarks Herregårdsmuseum.

det hele taget noget helt særligt, eftersom museet for første gang i mange år valgte at holde åbent mellem jul og nytår. Og sikken en succes det blev! På tre dage besøgte ikke færre end 1.250 gæster herregården og fik sig en afslappet og hyggelig julestund med familie og venner. De mange julegæster var i øvrigt med til at sikre museet besøgsrekorden i 2017 på 100.772 gæster.

Ud over de store events afholdt *Gammel Estrup* en række mindre arrangementer i løbet af 2017. I marts deltog museet således i vidensfestivalen *Århundredets Festival*, som arrangeres af Folkeuniversitetet i Aarhus. Temaet var perioden 1950 til 2000, og *Gammel Estrup* havde i den forbindelse arrangeret en foredragsaften i *Riddersalen*, hvor herregårdsdrift i dag

Ved Skovarbejderhuset fortælles historien om herregårdens jordløse arbejdere – også første maj, hvor der i 2017 var arrangeret en særlig skovarbejderdyst.
Foto: Gammel Estrup Danmarks Herregårdsmuseum.

blev belyst af oplæg fra både herregårdsejere og herregårdsforskere. Den første maj markeredes *Arbejdernes Internationale Kampdag* i Skovarbejderhuset i Lunden ved Gammel Estrup. Museet havde inviteret folketingspolitikeren Leif Lahn til skovarbejderdyst med økse og sav. Dysten var en alternativ markering af kampdagen og forløb i højt humør med pølser, brød og øl.

16. maj lagde Gammel Estrup hus til den traditionsrige *Jagtdag*, hvor knap 100 lokale jægere var mødt op til vildtparade fra morgenstunden. Desuden var museet vært for en kammerkoncert med Randers Kammerorkester, en unik pianokonzert med den internationale stjernepianist Rosemary Tuck, en række gudstjenester i *Kapellet* samt en herregårdsturné til herregårde omkring Randers Fjord.

Herregårdskøkkenet havde i 2017 åbent i ferier, hele sommerperioden, op til jul og ved andre særlige lejligheder, hvor man kunne møde museets husjomfru og køkkenpiger. Med udgangspunkt i *Ottilies Kogebog*, som blev udgivet på *Mors Dag* i maj, kunne man smage bagværk fra støbejernskomfuret og kaffe fra Madam Blå. En vigtig forudsætning for aktiviteten i køkkenet er de frivillige i køkkengruppen, der ligesom de mange andre frivillige yder en uvurderlig indsats i forbindelse med museets arrangementer. Året rundt hjælper knap 175 aktive frivillige med at forbedre oplevelsen for museets besøgende – nogle i faste grupper, der mødes ugentligt, andre på ad hoc-basis ved forskellige arrangementer. De frivillige er om nogen med til at udbrede kendskabet til *Gammel Estrup*, stemningen og historien om stedet til offentligheden og er på den måde en vigtig del af museets virke.

I 2017 kunne museet åbne et isopbevaringshus fra slutningen af 1800-tallet. Her er formanden for ELRO Fonden Steen Thomsen ved at klippe den røde snor. Foto: Jørgen Vest.

Udstillinger

Fra 1870'erne blev de tidligere iskældre og isgruber på herregårdene erstattet af isopbevaringshuse. Opfindelsen af isopbevaringshuse i bindingsværk og med stråtag gjorde, at man kunne få friske mejerivarer og fersk kød på bordet i herregårdenes store hus-holdninger. I forbindelse med en større omlægning af landbruget i slutningen af 1800-tallet øgedes mejeriproduktionen på større landbrug og herregårde, og ishusene blev derfor populære og vandt hurtigt

frem. Fra ishusene hentede man i sommerhalvåret is, der var skåret i voldgrave og søer om vinteren, til herregårdskøkkenets isskabe og som omtalt til mejeriernes mælkeproduktion. Traditionen fortsatte mange steder helt frem til 1950'erne, hvor isskabe således indgik i herregårdenes husholdninger, før fryserne og køleskabe endeligt gjorde ishusene overflødige. På *Gammel Estrup* har således også stået et bindingsværks-ishus, som er nævnt i en brandtaksation fra 1874. Hvornår det forsvandt, vides ikke, men i 2017 fik museet mu-

lighed for at genopføre et tilsvarende ishus fra den nærliggende herregård *Skaføgård*. Huset havde i en periode – fra 1969 til 2014 – stået på Frilandsmuseet Hjerl Hede, hvorfra man tilbød at overdrage det til *Gammel Estrup*. Takket være uvurderlig støtte fra ELRO Fonden, Henny og Johan Richters Fond, Løvenholm Fonden, Augustinus Fonden, 15. Juni Fonden og Skibsreder Carsten Brebøls Almennyttige Fond lykkedes det at gennemføre det omfattende projekt. Søndag den 14. maj blev huset indviet med mere end 200 glade gæster, der fik mulighed for at kravle ned i huset og mærke kulden fra isblokkene inde i husets velisolerede kerne. Efterfølgende blev de budt på et glas ”bobler” og te-is, som is-firmaet Skarø havde fremstillet efter en original opskrift fra husjomfruen Ottilies kogebog, der blev udgivet ved samme lejlighed. Isen sælges nu på permanent basis fra museets butik.

Besøger man en hvilken som helst af de 726 danske herregårde, vil man overalt finde vidnesbyrd om kontakter og forbindelser på kryds og tværs af de europæiske landegrænser. Man vil se kostbart porcelæn fra det fjerne Østen, paradesenge inspireret af Solkongens hof i Frankrig, pragturer fra de dygtigste urmagere i Europa, portrætter malet af Europas fremmeste malere, smukt udskårne møbler fra værksteder over hele Europa og meget mere. Genstandene blev anskaffet enten på de adeliges egne rejser rundt i Europa eller gennem det meget udbredte netværk bestående af slægtninge eller venner, som adelige tidligere havde overalt i Europa. På den måde var selv de fjerneste dele af Europa hele tiden opdateret og

med på den sidste mode. Globalisering og europæisk fællesskab er således ikke nye begreber. Med udgangspunkt i dette fænomen, som havde sin storhedstid i 1700-tallet, åbnede museet i juni en særudstilling med titlen *På sporet af Europa/Tracking down Europe*.

Udstillingen var en del af satsningen *Aarhus 2017*, hvor også dele af den permanente udstilling – *Videnskabernes og Lidenskabernes rum* på anden sal i sydfløjen – og mange andre aktiviteter, busture og konferencer indgik. Udstillingen var formet som et spor gennem museet, hvor man havde lejlighed til at stoppe op og dvæle ved udvalgte møbler, malerier og bygningselementer. Der var tilføjet ekstra formidling af den særlige europæiske dimension ved de udvalgte genstande og udgivet et katalog, som den besøgende kunne få med rundt eller med sig hjem. I tilknytning til udstillingsåbningen afholdt museet en 1700-talsfestival, hvor fokus også var lagt på de europæiske forbindelser. De besøgende kunne således opleve et pust af 1700-talsstemning, hverdagsliv og mode – for eksempel var moden blandt eliten den samme, om man opholdt sig på det nordlige Djursland eller i Frankrigs hovedstad, Paris. Kombinationen af originale 1700-talsgenstande og det larmende levende 1700-talsmiljø skulle give alle typer af besøgende et håndtag til historien og en forståelse for, hvordan Danmarks tætte forbindelse til det øvrige Europa ind til 1864 var særdeles håndgribelig, nærværende og levende. C.A.C. Fonden, Region Midtjylland og Fonden Aarhus 2017 støttede museets udstillinger og aktiviteter i forbindelse med Aarhus som Europæisk Kulturhovedstad i 2017.

Programdirektør for Aarhus 2017 Juliana Engberg åbnede udstillingen *På Sporet af Europa*, som sammen med en 1700-talsfestival havde fokus på herregårdenes europæiske forbindelser. Foto: Gammel Estrup Danmarks Herregårdsmuseum.

Museets protektor H.K.H. Prins Joachim åbnede udstillingen Herremandens Herregård i juni måned.
Foto: Gammel Estrup Danmarks Herregårdsmuseum.

Fruerstuen var herskabets foretrukne opholdsrum i Renæssancen – og således ikke forbeholdt "fruer", men blev også brugt – som på billedet – af herremænd. Foto: Gammel Estrup Danmarks Herregårdsmuseum.

Mandag den 26. juni var en stor festdag for museet. Den dag åbnede museets protektor H.K.H. Prins Joachim udstillingen *Herremandens Herregård*, som viser livet for renæssancens adelsfolk. Udstillingen består af tre rum – *Fruerstuen*, *Kapelgangen* og *Kapellet*. I *Kapellet* kan man se, hvordan man på mange herregårde indrettede kapeller med særligt udsmykkede herskabsstole for blandt andet at demonstrere husherrens ophøjede rolle som den, der varetog husstandens religiøsitet og fromhed – både når gods-ejeren var "hjemme" på herregården og deltog i guds-

tjenesterne, og når han var bortrejst. Stolestaderne forblev således en konstant påmindelse om hans funktion og rolle i husstanden. *Fruerstuen* var hele herskabets daglige opholdsrum, hvor man både spiste og opholdt sig, idet man først senere adskilte spiserum fra opholdsrum. Rummet er – i overensstemmelse med tidens idealer – forholdsvis spartansk indrettet med bænke og stole langs væggene, hvor man kan forestille sig, at kvinderne sad ret op og ned i timevis og broderede slægtens våbenskjold på duge, puder og tæpper. Vægge og lofter er dekoreret i tidens farver

I sommerhalvåret udstillede den norske amatør fotograf Helge Dyrholm en række kunstfotografier fra Gammel Estrup og herregårdens kulturmiljø i Orangerierne. Foto: Gammel Estrup Danmarks Herregårdsmuseum.

og specielle mønstre efter originalt forlæg fundet på *Gammel Estrup*. De nyrestaurerede rum tager udgangspunkt i Eske Brock (1560-1625) og hans ni bevarede dagbøger, hvor det er muligt at komme tættere på hans liv som samvittighedsfuld godsejer og hans nære forhold til kongen, Christian den 4. Det er Salling Fondene, Augustinus Fonden, Edith og Godtfred Kirk Christiansens Fond og Slots- og Kulturstyrelsen, der

har betalt for den omfattende restaurering og nyformidling af rummene. Resultatet har både givet museet mulighed for at bevare endnu et stykke af kulturarven og samtidig formidle et væsentligt stykke Danmarks-historie for offentligheden.

Fra påske og sommeren over var det også muligt at opleve fotoudstillingen *På dansk Mark* i det ene af havens to orangerier. Det var nordmanden Helge

Udstillingen Jul for herskab og tjenestefolk viser blandt andet herskabets julebord anno 1918, hvor kalkun, brunede kartofler, asier og brun sovs udgjorde hovedretten efterfulgt af risalamande. Foto: Gammel Estrup Danmarks Herregårdsmuseum.

Dyrholm, der har rødder på Djursland, som havde produceret udstillingen. Hans tiptiptipoldefar Esben Andersen Bache havde arbejdet som landarbejder på *Gammel Estrup*, hvor han lærte sig gartnerfaget via herregårdens bibliotek. Han gjorde det så godt som gartner, at han hele tre gange blev udmærket med et diplom fra Det Kongelige Danske Landhusholdnings-selskab. For at ære sin forfader og *Gammel Estrup* havde Helge Dyrholm gennem et helt år fotograferet stedet på forskellige tidspunkter af de fire årstider. Gennem fotografierne kunne kunstneren således vise *Gammel Estrup* i al sin pragt og samtidig komme med sit eget budskab og sin egen holdning til fortiden, hvor der, ifølge Helge Dyrholm, er meget at være stolt af og taknemmelig for. Både natur- og interiørbilleder indgik i udstillingen, der var velbesøgt.

I december åbnede museet den traditionelle udstilling *Jul for herskab og tjenestefolk*. En stor del af udstillingen omhandlede julemaden og dermed den levende kulturarv, som den kom til udtryk gennem julesulen. Før i tiden slagtede man altid en gris på herregårdene, når julen nærmede sig, for at sikre lækkert julesul til herskab, gæster og tjenestefolk i juletiden, hvor de liggende gæster ofte var mange og blev i flere dage – typisk helt fra den 23. december til helligtrekonger den 6. januar. Selvom julegrisen ikke længere bliver slagtet på *Gammel Estrup*, så har museet taget traditionen op og gennem de seneste 18 år formidlet historien om den klassiske julemad. Således også i julen 2017, hvor man kunne se, hvordan man fremstiller medisterpølse, sylte, rullepølse, leverpostej og sortpølse eller blodpølse, som den også kaldes. Resultatet udeblev da heller ikke, idet begejstringen hos de besøgende var til at tage at føle på. De fleste syntes, det var fascinerende at opleve, hvordan maden blev tilberedt helt fra bunden, og endnu flere var vilde med at smage den gode julesul, når museets dygtige kogekone langede madder med det lækre pålæg over bordet. Ud over aktiviteterne i *Herregårdskøkkenet* havde museet også gang i resten af huset, hvor det takket være museets frivillige blomstergruppe endnu en gang var lykkedes at pynte alle stuer og sale på herregården op med de traditionelle herskabelige juledekorationer og julepynt fra starten af 1900-tallet.

Udgivelser

Forskningscenterleder og ph.d. Signe Boeskov udgav i begyndelsen af februar sin afhandling i bogform. Den fik titlen *Herregård og herskab* og blev præsenteret ved et stemningsfuldt aftenarrangement i *Riddersalen* på *Gammel Estrup* den 2. marts. Bogen fortæller om herregårdslivets sidste storhedstid i Danmark – det vil sige perioden cirka 1850-1920. Det var en tid, hvor mange herregårdes økonomi for en tid blev forbedret, hvor man byggede stort, nyt og spektakulært og mange steder dyrkede et storslået selskabsliv. Samtidig var det en tid, hvor den samfundsorden, hvor herregårdene og de familier, der ejede dem, var under forandring og afvikling. Gennem et rigt kildemateriale fra herregårdene *Hvedholm* på Fyn og *Nørre Vosborg* i Vestjylland får Signe Boeskov i sin bog fortalt historien om, hvordan man i de to vidt forskellige og samtidige herregårdsmiljøer på effektiv måde udfyldte rollen som herregårdsherskab. Bogen – der i

Ph.d. Signe Boeskov i Riddersalen med sin bog *Herregård og herskab*, der udkom i 2017.
Foto: *Gammel Estrup Danmarks Herregårdsmuseum*.

øvrigt blev meget vel modtaget af pressen og læserne – blev udgivet takket være uundværlig støtte fra Dronning Margrethe og Prins Henriks Fond, Farumgaard-Fonden, Den Hielmstjerne-Rosencroneske Stiftelse, Illum Fondet, Lademanns Fond og Skibsreder Carsten Brebøls Almennyttige Fond.

Lidt senere på foråret udgav museet den længe ventede *Ottilies Kogebog*. Ottilie Olesen var ansat som

husjomfru på *Gammel Estrup* i perioden 1918-1924, det vil sige under den sidste greve, hofjægermester Christen lensgreve Scheel (1853-1926). Ottilie Olesen havde i tiden som husjomfru på *Gammel Estrup* – og i tiden før, hvor hun blandt andet havde været ansat på den nærliggende herregård *Rosenholm* – samlet sine opskrifter i et lille, håndskrevet hæfte. Hæftet med mere end 200 opskrifter var husjomfruens vigtigste arbejds-

redskab, hvor hun kunne finde opskrifter på alt lige fra stegte fasaner og agerhøns over østers og skildpadde-suppe til et bredt udvalg af dessert- og bageopskrifter. Takket være Ottilies snarrådige datter, Kirsten Munch, blev hæftet bevaret og overdraget til museet i starten af dette århundrede. Herefter startede et unikt samarbejde, idet museets nuværende kokekone, Jytte Møller Nielsen, og faginspektør Marie Andersen gik i gang med at afprøve opskrifterne – henholdsvis gennem praktiske erfaringer med at afmåle, bage og tilsmage de enkelte opskrifter og arbejdet med at sætte opskrifterne ind i et tidsperspektiv og datidens herregårdsmiljø på *Gammel Estrup*. Dette samarbejde kom der i første omgang en bog med et udvalg af Ottilies opskrifter ud af. Opskrifterne er tilpasset en moderne husholdning, således at man nu har mulighed for at prøve kræfter med opskrifterne hjemme i sit eget køkken – hvis man da ikke hellere vil nøjes med at købe sig til en smagsprøve i *Herregårdskøkkenet*, hvor Jytte Møller Nielsen så godt som dagligt bager et bredt udvalg af kager på det store brændekomfur. Bogen er udgivet med støtte fra 15. Juni Fonden, Skibsreder Carsten Brebøls Almennyttige Fond, Konsul Georg Jorck og Hustru Emma Jorcks Fond og Margrethe og Johs. F. la Cours Fond.

Hen mod slutningen af året – nærmere bestemt den 1. december og altså fredagen før den første weekend i advent – udgav museet et nyt nummer af bogserien *Herregårdshistorie*. Den nye udgivelse var den 12. i rækken, og bogen fortsætter den bredt formidlende linje, som har kendetegnet de foregående udgivelser med en række meget forskellige artikler, der knytter an til herregårdshistorie og -kultur. Gennem en række

temaartikler om herregårdene og Europa beskriver bogen den fælleseuropæiske kulturarv, som den kommer til udtryk gennem forskellige facetter af de europæiske herregårdes historie og deres position som kulturelle centre, hvorfra både kultur og videnskab, mode og mentalt tankegods har spredt sig blandt eliten på tværs af grænser og derfra til de europæiske befolkninger. Derudover rummer bogen også artikler om blandt andet is-opbevaringshuse og astronomi, våbenskjolde og møbelkunst, og det var endnu en gang takket være trofast og uundværlig støtte fra Fabrikant Albert Nielsen og Hustru Anna Niensens Fond, at bogen blev udgivet til glæde for offentligheden.

Dr.phil. Jesper Laursen afsluttede i 2017 sit forskningsprojekt om adelsmanden Mogens lensgreve Krag-Juel-Vind-Frijs, der blev udført i et samarbejde mellem Moesgaard Museum og Dansk Center for Herregårdsforskning. Jesper Laursen havde i løbet af projektperioden bearbejdet et meget omfattende og hidtil ukendt arkivmateriale, der endnu var i lensgrevens efterkommeres varetægt. Mens Jesper Laursen behandlede Mogens Frijs som godsejer og aktør i et af datidens mest toneangivende herregårdsmiljøer, beskrev dr.phil. og historiker Niels Clemmensen Frijs' politiske virke og rolle i de processer, der med periodens systemskifte og lensafsløsningslove i sidste ende førte til, at adelen mistede sine sidste privilegier. Forskningsprojektet resulterede i 2017 i en stor udgivelse – nemlig bogen *Lensgreven. Historien om Mogens Frijs*, der udkom den 10. oktober på Gads Forlag.

Ud over ovennævnte bøger kunne *Gammel Estrup* i 2017 også lancere tre nye hjemmesider. Museets

Husjomfru Ottilie Olesen (yderst til venstre) sammen med tre af Gammel Estrups andre tjenestefolk omkring 1920. Ottilies håndskrevne opskriftssamling har museet nu efterprøvet og udgivet dele af i bogform. Foto: Gammel Estrup Danmarks Herregårdsmuseum.

primære hjemmeside, *gammelestrup.dk*, blev gen-tænkt og redesignet med udgangspunkt i erfaringerne fra den gamle side, som med sine seks år var ved at være forældet. Ligeledes blev Dansk Center for Herregårdsforskning's hjemmeside *herregaardsforskning.dk*, også lanceret med et nyt, tidssvarende design, og i tilknytning hertil blev der også etableret en selvstændig side for forskningsnetværket ENCOUNTER

– *encounter.dk*. Siderne blev begge tilpasset museets stærke visuelle profil, hvor gode billeder er et bærende element, og museets digitale strategi, som også består af tilstedeværelse på en række andre platforme som for eksempel Facebook og Instagram.

Også en helt ny hjemmeside – nemlig *herregaardskortet.dk* – blev lanceret i 2017. Siden er et supplement til den omfattende og meget velbesøgte hjemmeside

Herregården Ulstrup var i 2017 emne for en arkivalsk undersøgelse forestået af Dansk Center for Herregårdsforskning.
Foto: Hans Henrik Tholstrup.

danskeherregaarde.dk, der har 700 daglige brugere og fungerer som et opslagsværk, hvor alle de danske herregårde findes omhyggeligt beskrevet til forskellige tider. Med udgangspunkt i enkelte herregårde i Region Midtjylland beskriver *herregårdskortet.dk* forskellige temaer og vigtige aspekter af dansk herregårdshistorie og -kultur. Målet med herregaardskortet.dk er at nå ud til et bredt publikum, og hjemmesiden har, sammen med de andre digitale satsninger, slået *Gammel Estrups* position som førende inden for herregårdsforskning og digital formidling af herregårde fast.

Forskning og undersøgelser

2017 var reformationsjubilæets år, og Dansk Center for Herregårdsforskning bidrog til denne dagsorden med perspektiver og resultater opnået via forskningsprojektet *Reformation og adel. En undersøgelse af reformationens påvirkning af den danske adel, cirka 1525-1560'erne*. I projektet undersøges Reformationens påvirkning af dansk elitekultur i begyndelsen af 1500-tallet og adelsfamiliernes samspil med samfundet omkring dem set i lyset af en ny religions- og verdensforståelse. En verdensforståelse, som har haft stor indflydelse på udviklingen af nutidens moderne samfund. Projektet, der er støttet af Aage og Johanne Louis-Hansens Fond og gennemføres i samarbejde med Aarhus Universitet, udføres af ph.d.-stipendiat Rasmus Skovgaard Jakobsen, der således har haft et særdeles aktivt år. Han har dels hentet inspiration til projektet, dels formidlet sine egne resultater i mange akademiske sammenhænge, hvor danske og internationale reformationsforskere har udveks-

let erfaringer. Samtidig har den offentlige interesse for jubilæumsåret medført, at der ofte har været bud efter Rasmus Skovgaard Jakobsens særlige perspektiv på Reformationens indflydelse på fortidens samfund – herunder har han optrådt i rollen som tilbagevendende ekspert i P1-serien *Reformationens betydning*. Der har også været interesse for Rasmus Skovgaard Jakobsens viden om højadelige familiers materielle livsformer, som blandt andet er blevet formidlet via udstillingen *Herremandens Herregård*, der blev åbnet på *Gammel Estrup* i juni. Ph.d.-projektet afsluttes i 2018, og projektafhandlingen har således taget form i løbet af året, hvor en række af dens kapitler er blevet produceret.

I løbet af 2017 blev der også arbejdet på det store og enestående dagbogsmateriale, der udgør kernen i forskningsprojektet *"Jeg synes, Diamanter passer ei paa mig". Herskabs- og kvinderoller under fremstilling i et dansk herregårdsmiljø 1830-1885*. Forskningen blev udført af centerleder, ph.d. Signe Boeskov og blev støttet af Kulturministeriets Forskningsudvalg. På herregården *Nørre Vosborg* levede i midten af 1800-tallet herregårdsfruen Marie Elisa Tang (1807-1885). Hun blev født i København og tilhørte gennem sin barndom og ungdom det højborgerlige miljø i storbyen. Som 30-årig giftede hun sig dog med gods-ejeren til *Nørre Vosborg* i Vestjylland, hvor hun indtog og formede rollen som førende dame på egnen, leder af det store herregårdshushold samt hustru og mor i en stor herskabsfamilie. Fra sin pure ungdom og til sin død førte hun en detaljeret dagbog, der gør det muligt for forskningsprojektet at følge hende på

livsrejsen og i overgangen fra by til land og fra borgerskab til herregårdsherskab. Forskningsprojektet skal gennem denne livshistorie belyse kvinderollens særlige betydning for datidens herskabsmiljøer.

Renæssanceherregården *Ulstrup* i den midtjyske landsby af samme navn planlægger restaureringsarbejder i de kommende år. I den anledning støttede Ulstrup Fonden og Slots- og Kulturstyrelsen en stor arkivalisk undersøgelse udført af henholdsvis ph.d. Dorte Kook Lyngholm og ph.d.-stipendiat Kristine Dyrmann ved Dansk Center for Herregårdsforskning. I 2017 blev der således lokaliseret, gennemgået og transskriberet store mængder af arkivmateriale fra herregårdens største bygge- og ombygningsperioder, hvorigennem anlægget har fået sin form. Dette gav detaljeret indsigt i bygningshistorien, dynamikken mellem væsentlige aktører som bygherrer, arkitekter, bygmestre og håndværkere samt byggemateriale og byggeteknik. Samtidig bidrog undersøgelsen til at øge vores viden om husets indretning og udsmykning, rumfordeling, møblering og ikke mindst dets beboeres brug af huset og det levede liv på herregården, og den vil således danne kvalificeret grundlag for det kommende restaureringsarbejde.

Forskningsformidling

Via det vidtforgrænnede projekt *Herregårdene – en europæisk historie* har forskningscenteret siden 2015 skabt formidling om de midtjyske herregårde som kulturarv præget af europæiske tendenser på en række forskellige platforme i lokalt, nationalt og internationalt perspektiv. Projektet kulminerede planmæssigt i

2017 sideløbende med Aarhus 2017. Projektet skulle ligeledes have været afsluttet med 2017, men til Centerets store glæde førte det så mange nye interessante erkendelser, produkter og udviklingsmuligheder med sig, at det efter aftale med bevillingsgiver Region Midtjylland blev forlænget til og med 2018.

Som de foregående år gennemførte centeret også i 2017 populære busture, hvor deltagerne fulgte med eksperterne ud på herregårdene og fik indsigt i husenes historie og projektet *Herregårdene – en europæisk historie* resultater. I 2017 gik turen blandt andet til Vestjylland, hvor herregårdene ligger spredt i landskabet, ofte med overraskende kort afstand mellem sig – men de gør sjældent så meget væsen af sig som deres østjyske, fynske og sjællandske sidestykker. Fra de yderste klitrækker ved Vesterhavet til de magre jorder på heden, fra Limfjorden i nord til Ringkøbing Fjord har herregårdene sat deres præg på landskabet, og gennem to spændende dage i maj 2017 kunne en busfuld af engagerede deltagere opleve en række af de vestjyske herregårdshistorier. I 2018 vil forskningscenteret blandt andet tilbyde at bringe herregårdsentusiastene til de himmerlandske huse.

Centerets personale formidlede også i 2017 herregårdsforskningen gennem en række publikationer. Blandt andet den tidligere omtalte bog *Herregård og herskab. Distinktioner og iscenesættelser på Nørre Vosborg og Hvedholm 1850-1920* af Signe Boeskov og internetsiderne *herregaardskortet.dk* og *encounter.network*. Hertil kom en lang række forsknings- og formidlingsartikler publiceret i bog-

På en række busture kunne publikum opleve de danske herregårde. En af turene gik blandt andet til Rysensteen ved den jyske vestkyst. Foto: Bent Olsen.

form eller på web, ligesom et stort antal foredrag og oplæg formidlede herregårdshistorien i både faglige og populære kredse. I april afholdt Centeret tillige *Forskningens Døgn* på *Gammel Estrup* under titlen *183 herlige herregårdshistorier* – et populært åbent hus-arrangement, hvor hjemmesiden *herregaardskortet.dk* blev præsenteret af sidens forfattere i flere sideløbende sessioner.

Forskningsnetværk og -samarbejde

En ny og hurtigt voksende arena for Dansk Center for Herregårdsforskning er de europæiske netværk og samarbejdsflader. Netværket ENCOUNTER (European Network for Country House and Estate Research) blev stiftet i oktober 2015 på initiativ af forskningscenteret, der hermed nåede en længe ønsket milepæl. Formålet med netværket er at danne europæiske partnerskaber

Dansk Center for Herregårdsforskning arbejder meget med digital formidling af herregårdshistorien. Her ses ph.d. Mikael Frausing i arbejdet med den nye hjemmeside herregaardskortet.dk. Foto: Gammel Estrup Danmarks Herregårdsmuseum.

mellem forskere og kulturinstitutioner, der deler en faglig interesse i godsernes og herregårdenes fortid og nutid, og at bygge bro mellem forskellige faglige perspektiver og sektorer. Netværket ledes af en styregruppe med seks medlemmer fra universiteter og museer i England, Tyskland, Holland, Norge, Sverige og Danmark og er forankret med formandspost og

sekretariatsfunktion på *Gammel Estrup* via Dansk Center for Herregårdsforskning. I løbet af 2017 blev netværket yderligere forankret og udviklet på forskellige måder. Medlemsskaren blev således udvidet til omkring 110 personer/institutioner (fra 13 forskellige lande) med faglig interesse i de europæiske herregårde. Netværket udvekslede aktivt året igennem

erfaringer og nyheder og dannede ramme om forskerudveksling. En række af institutioner inden for netværket fandt hinanden og indgik samarbejde omkring idéudvikling og ansøgningsarbejde.

I januar 2017 indleverede et partnerskab på seks lande med en række både universitets-, museums- og kulturarvpartnerne i hvert land således en stor EU-ansøgning om støtte til et fælles ph.d.-uddannelsesprogram på tværs af universitets- og kulturarvbrancherne. Ansøgningen gik i 2016 ikke igennem EUPuljernes snævre nåleøje i første omgang, men fik så god feedback, at gruppen i 2017 igen gik sammen om at indlevere en optimeret ansøgning i januar 2018. Dansk Center for Herregårdsforskning er dansk hovedpartner i denne ansøgning, ligesom centeret i 2017 også har været partner i to øvrige store ansøgninger om forsknings- og formidlingssamarbejde på tværs af landegrænser med tilsammen engelske, norske, tyske, hollandske og belgiske partnere fra ENCOUNTER.

Netværkssamarbejdet resulterede også i beslutning om at udarbejde en fælles publikation. I 2017 påbegyndtes således skriveproces, fundraising og redaktion af bogen, der under titlen *Estate Landscapes in Northern Europe* skal samle erkendelser fra konferencer og seminarer afholdt inden for ENCOUNTER. Publikationen bliver den første, der fokuserer på herregårdslandskab i både fysisk og kulturel forstand i Nordeuropa – en region med stærke økonomiske og kulturelle forbindelser siden 1600-årene. Den fagfællebedømte publikations forfattere er alle anerkendte europæiske herregårdsforskere, og bogen udgives i 2018 på Aarhus Universitetsforlag.

I september 2017 var Dansk Center for Herregårdsforskning vært for årets store ENCOUNTER-konference. Arrangementet tiltrak over 60 deltagere fra ni forskellige europæiske lande og forløb vellykket med to konferencedage og en ekskursionsdag. Konferencen blev åbnet på flotteste vis af den danske kulturminister Mette Bock, der i sin åbningstale lagde vægt på konferencens og ENCOUNTERs visionære samarbejde på tværs af landegrænser inden for et forskningsfelt med historisk set internationale forbindelser: "Globalisering er old news, men ikke fake news", sagde ministeren. Netværket afholdt også et seminar om Europas *Forgotten Houses* i Uppsala, Sverige, i maj måned, og der er planlagt en konference-/seminarrække med nye værtslande hvert år frem til 2021. Konferencen i Danmark i 2017 var støttet af det fællesnordiske forskningsråd NOS-HS, Augustinus Fonden, Dreyers Fond, Fonden Aarhus 2017, Kulturministeriet, Region Midtjylland, Uddannelses- og Forskningsministeriet samt Den Ingwersenske Fond.

Den i 2016 påbegyndte gæsteforsker tilknytning (støttet af Kulturministeriets Forskningsudvalg), hvor Dr. Jonathan Finch, University of York, opholdt sig ved forskningscenteret, deltog i dets aktiviteter samt var fast samarbejdspartner i ansøgningsaktiviteterne, blev afsluttet i 2017. Programmet har igen understreget værdien af udveksling og det personlige møde som grundlag for meningsfuldt fagligt samarbejde. Centeret havde fornøjelsen af at modtage endnu en international gæsteforsker, nemlig Dr. Shaun Evans fra forskningscenteret *Institute for the Study of Welsh Estates*, Bangor University, Wales, på et kortere ophold i august. Det nyopstar-

Kulturminister Mette Bock åbnede ENCOUNTER-konferencen, der havde titlen A Manorial World.
Foto: Gammel Estrup Danmarks Herregårdsmuseum.

tede waliske forskningscenter ønskede at lade sig inspirere af det danske forskningscenters erfaringer, og på baggrund af denne udveksling afholdes ENCOUNTER-konferencen i 2020 ved Bangor University i Wales.

Dansk Center for Herregårdsforskning er sekretariat og partner for konference- og netværksfællesskabet *Nordisk Slots- og Herregårdssymposium* og det danske netværk *Slots- og Herregårdsforum*. Begge fora afholdt i 2017 et større fagligt arrangement, henholdsvis et symposium i Trondheim, Norge, i oktober, der både omhandlede historiske landskaber og nutidens bevaringsproblematikker, og seminaret *Fyrstelige Måltider* på *Sanderungaard* i maj. Dansk Center for

Herregårdsforskning har desuden aktiv tilknytning til forskningsnetværkene *LUMEN – Center for the Study of Lutheran Theology and Confessional Societies* og konsumptionsnetværket *Shop, consumer, city. Retailing, consumption and urban geographies 1660-2000*.

Genstande fra Gammel Estrup – indsamling og registrering

På *Gammel Estrup* indsamles genstande og viden fra alle dele af herregårdskulturen – både inde og ude og oppe og nede. Der indsamles således både fra herskabets og de ansattes verden – det vil sige i hovedbygningen og den omgivende prydhave og fra

I 2017 afholdt Dansk Center for Herregårdsforskning en stor international konference i regi af ENCOUNTER (European Network for Country House and Estate Research) med over 60 deltagere fra ni europæiske lande. Foto: Gammel Estrup Danmarks Herregårdsmuseum.

avlsgården, i marken og i skoven, fra køkkenhaverne og fra de små land- og skovarbejderhuse, der hørte under herregårdene. I disse år har museet imidlertid et særligt fokus på 1900-tallets herregårdskultur, idet indsamlingsstrategien følger museets udviklings- og bevaringsplan, *Generalplanen*. Planen blev sat i værk

i 2008 med det formål at bevare og nyformidle hele *Gammel Estrups* hovedbygning og omkringliggende kulturmiljø for derigennem at fortælle herregårdshistorie gennem cirka 400 år. Udgangspunktet for fortællingen er *Gammel Estrups* og ejerslægten Scheels lange historie. *Generalplanen* er siden 2008

Deltagerne ved ENCOUNTER-konferencen var på ekskursion til en række herregårde, blandt andet Rosenholm Slot.
Foto: Dansk Center for Herregårdsforskning

blevet gennemført etape for etape, således at museets besøgende i dag kan opleve historien fra 1500-tallet til cirka 1900. Ved udgangen af 2017 tilbage stod således kun én enkelt etape – fire rum på anden sal, hvor perioden fra 1900 til 1930 skal fortælles i 2018.

Husjomfruen på Gammel Estrup

Udviklingen kom i løbet af 1900-tallet til at betyde færre ansatte i såvel herregårdens land- og skovbrug som i hovedbygningens tidligere så store husholdning. Således gik det også på *Gammel Estrup*, hvor antallet

af ansatte i hovedbygningen faldt drastisk i de første årtier af 1900-tallet. For eksempel var der omkring 1918 kun to ansatte tilbage i herregårdskøkkenet, der tidligere havde været arbejdsplads for adskillige mennesker på *Gammel Estrup*. En af de tilbageværende var Otilie Olesen (født 1893), der i 1918 blev husjomfru for greveparret Christen og Emma Scheel. I dag er Otilie en meget central person i museets formidling. Museet har nemlig hendes håndskrevne opskriftssamling fra begyndelsen af 1900-tallet, og der er ingen tvivl om, at hun brugte samlingen flittigt, da hun var ansat på *Gammel Estrup* og tilberedte mad til grevefamilien.

Gennem en årrække har museet arbejdet med disse opskrifter, og de har været omdrejningspunktet for formidlingen og madlavningen i *Herregårdskøkkenet*, hvor nutidens husjomfru, Jytte, har omskabt opskrifterne til velsmagende bagværk og retter til glæde for museets gæster. I 2017 lykkedes det, som omtalt, museet at udgive en lang række af Otilies opskrifter i bogen *Otilies Kogebog*. Stor var glæden derfor, da Otilies datter på selve udgivelsesdagen overleverede sin mors *originale*, håndskrevne opskriftsbog til museet, så den kunne indgå i samlingen. Bogen, der er indbundet i brunt papomslag, bærer præg af flittig brug i køkkenet. Åbner man bogen, åbenbares over 200 opskrifter med en bred vifte af retter lige fra blodpølse og blomkålssuppe til østers, agerhøns, trøfler og et hav af bageopskrifter på kager og brød. Alt sammen skrevet ned i hånden på gulnet papir med tydelige spor efter madlavningen i herskabskøkkenet.

Husjomfruen Otilie Olesen med sin forlovede, Niels Madsen Munch. *Gammel Estrup Danmarks Herregårdsmuseum* har i dag Otilies fotoalbum samt en detaljeret håndskrevet opskriftssamling, som Otilie brugte, da hun arbejdede på *Gammel Estrup* i årene 1918-24. Foto: *Gammel Estrup Danmarks Herregårdsmuseum*.

Opskriftssamlingen giver et fantastisk indblik i tidens madkultur på herregårdene. En madkultur, der var karakteriseret af en meget høj grad af selvforsyning, idet herregården selv rådede over frugt og grønt fra køkken- og frugthave, kød og mejeriprodukter fra avlsgården og vildt fra enge og skove. Samtidig findes der også luksusvarer som østers, trøfler og andre gode ting, der ikke var enhver landhusholdning forundt, og som vidner om, at vi befinder os hos samfundets elite. Bogen var imidlertid mere end blot et arbejdsredskab for den travle husjomfru. Den fungerede tillige som en slags scrapbog med udklippede opskrifter fra blade og

aviser og nedskrevne digte, der omhandler *Gammel Estrup* og den herskabelige familie. Et af digtene lyder således:

Paa Gammel Estrup hvor Champagnen flyder
Hvorfra sit Vindu Cresten Gedder med sin Skyder
Hvor Emma svæver rundt med Øje paa hver Finger
Og i hvis Sale man om Aftenen Comtøser svinger
Der har vi tilbragt nogle glade dage:
Hav Tak: - oh Ve og Ak – vi nu
Kun Mindet har tilbage

Verset bærer præg af at være nedskrevet, da tiden på herregården gik på hæld, og det udstråler en vis nostalgier over for en tid og et herregårdsliv, som Ottilie på dette tidspunkt var ved at forlade. Der er ingen tvivl om, at *Gammel Estrup* spillede en særlig rolle i Ottilies liv – vel ikke mindst fordi hun her fandt sin kommende mand, Niels Madsen Munch. Ham findes der flere fotografier af på museet, for ikke blot var Ottilie en dygtig husjomfru, hun var også en flittig fotograf, og hun havde ovenikøbet sit eget kamera. Dette kamera fik museet tillige overdraget i forbindelse med udgivelsen af *Ottilies Kogebog* i 2017. Heldigvis er museet i dag også i besiddelse af de fleste af de fotografier, hun tog på *Gammel Estrup*. En del af fotografierne viser herskabet på spadseretur omkring herregården eller til hest i borggården. Andre fotografier viser sjældne billeder af herregårdens andre tjenestefolk i arbejdsituationer, hvor de for eksempel hænger vasketøj op på vaskepladsen, lufter madrasser i forbindelse med forårsrensningen eller henter frugt i

frugthaven. Hendes billeder er en fantastisk dokumentation af dagliglivet og husholdningen på herregården set fra de ansattes synsvinkel, og de bliver flittigt brugt i museets formidling. Med til samlingen fra Ottilies datter hører også Ottilies salmebog fra 1906 og et fint lille portrætmaleri, der forestiller en ung, formentlig italiensk kvinde. Maleriet havde Ottilie fået af en stuepige på *Gammel Estrup*, der i sin tid fik det forørende af komtesse Sophie Scheel, en ugift søster til den sidste greve på *Gammel Estrup*, Christen Scheel.

Et herskabeligt toiletgarniture

Takket være støtte fra Skibsreder Carsten Brebøls Almennyttige Fond og Slots- og Kulturstyrelsen kunne museet i 2017 købe et meget smukt toiletgarniture fra 1920'erne. Toiletgarnituret består af 12 dele – et stort spejl, en børste, et håndspejl, et par lysestager og en række små dåser og flasker til creme og parfume. Alle dele er fremstillet i forgyldt sølv i nyrokostil – en stilart, der blev særligt populær fra sidste del af 1800-tallet. Nyrokosten blev af tiden betragtet som særligt feminin og blev derfor navnlig anvendt til møbler og genstande i rum, som man mente hørte til den feminine sfære, såsom dagligstuer, kabinetter med videre. Sættets dele bærer monogrammet LC efter Marie Louise Castenschiold, hvis kaldenavn var "Lila". Marie Louise Castenschiold blev født i 1901 og ægtede i 1920 Adolph Frederik Holten Castenschiold til *Borreby*. Den unge brud fik dele af det smukke toiletgarniture i morgengave, og de følgende år fik hun endnu en del af sættet som gave af sin mand på deres bryllupsdag. Sættet gik efterfølgende i arv til datteren Anne

Ottilies fotoalbum fortæller meget om dagliglivet og arbejdet for herregårdens tjenestefolk, som for eksempel når der skulle vaskes storvask. Foto: Gammel Estrup Danmarks Herregårdsmuseum.

Marie "Buben" Castenschiold. Hun blev i 1939 gift med Kresten Frederik Adam Scheel, som var sønnesøn til Christen Scheel, den sidste greve på *Gammel Estrup*. På mange herregårde finder vi denne slags toiletgarniture af høj kvalitet, der ofte enten har været givet som en bryllupsgave eller som en morgengave. De smukke og ofte kostbare sæt blev nedarvet i adelige familier gennem generationer. Et toiletgarniture som dette er derfor en del af det "fællesgods", som hørte

til herregårdslivet i sidste halvdel af 1800-tallet og begyndelsen af 1900-tallet. Det er en del af fortællingen om herregårdene omkring og efter forrige århundredes kifte, hvor de ligesom resten af samfundet stod på tærsklen til moderne tider, men hvor man samtidig havde sine rødder og sin identitet funderet i århundrede gamle traditioner. Toiletgarnituret hører netop til disse gamle traditioner, og det ville have været at finde på enhver adelig frues toiletbord.

Fruens frisørslag

Med til herregårdsfruens verden omkring 1900 hører også et frisørslag, som museet samlede ind i 2017. Giveren henvendte sig til museet og fortalte, at hun i 1970'erne var nabo til en ældre dame i Aarhus, der forærede hende frisørslaget. Den ældre dame havde fortalt, at hun i sin tidlige ungdom havde været ansat på *Gammel Estrup*, hvor hun brugte frisørslaget, når hun satte fruens hår. Den ældre dame må have været ansat på herregården omkring 1920, og hun må således have været tjenestepige for Christen Scheels anden hustru, grevinde Emma, som skulle blive den sidste frue på *Gammel Estrup*. Grevinden kan have foræret frisørslaget til den unge tjenestepige, da denne efter endt ansættelse forlod *Gammel Estrup*. Hvorfor hun har gemt det, ved vi ikke, men vi oplever ofte, at tidligere ansatte ser tilbage på den tid, de tjente på herregården, som en rigtig god tid. Årsagen kan findes i, at arbejds- og boligforholdene for de ansatte ofte var bedre på herregårdene end på bøndergårdene, der var ofte liv og glade dage på herregården med mange unge mennesker ansat, og det blev betragtet som lidt finere at arbejde for et herregårdsherskab.

Gaven fra Amerika

Til sidste generation Scheel på *Gammel Estrup* hører også en fin lille fotoramme, som museet fik overbragt af en efterkommer af familien Scheel. Han havde arvet den fra sin farmor, Bertha Lonsdale, født Scheel. Bertha var datter af Christen Scheel og dennes første hustru, Ingeborg Brøchner, og blev i 1905 gift med Walther

Lonsdale. Kun 35 år gammel faldt Walther Lonsdale i Første Verdenskrig ved slaget ved Somme i 1916, og han efterlod sig sønnen Jørgen på bare fem år. Inden sin tidlige død havde Walther Lonsdale imidlertid været på rejse i USA, og med sig hjem bragte han en fotoramme fremstillet i stof og dekoreret med perler. Rammen var lavet af indianere af sioux-stammen. Bag på rammen står der skrevet "BILLINGS MONTANA. Oct. 27/1909. Frederich A. Cook, Rosine C. Michell". Måske refererer navnene til to personer, hvis portrætter tidligere har siddet i rammen. Vi ved det ikke, for vi kender desværre hverken dem eller deres historie. Om Walther Lonsdale kendte dem, ved vi heller ikke, men mon ikke han har taget rammen med hjem til Danmark som en gave eller som en eksotisk souvenir fra sin rejse til Amerika.

Herregårdenes boligkultur

I den årrække, hvor museet har arbejdet med gennemførelsen af *Generalplanen*, har en stor del af indsamlingen knyttet sig til herregårdenes boligkultur. Da *Gammel Estrup* blev solgt efter Christen greve Scheels død i 1926, blev huset ryddet, og selvom det er lykkedes at finde en stor del af inventaret, suppleret med inventar fra andre herregårde, står museet ofte uden et originalt forlæg fra herregårdsmiljøet, når der for eksempel skal syes gardiner til stuer og sale, eller stole og sofaer skal ombetrækkes. Men gennem målrettet indsamling af møbler, genstande, tekstiler med videre har museet efterhånden fået skabt en original samling fra herregårde, hvorfra man kan få viden om udseende og materiale, når vigtige dele af et herregårdsinteriør skal

I dag er Marie Louise Castenschiolds morgengave udstillet i det herskabelige soveværelse, som er en del af museets fortælling om herskabslivet omkring forrige århundredeskifte. Foto: Gammel Estrup Danmarks Herregårdsmuseum.

genskabes i forbindelse med indretningen af hovedbygningen. Det er en vigtig samling at kunne trække på, da de originale genstande, som for eksempel gardiner, der har hængt på herregårdene, og som er blevet taget ned og gemt, kan fortælle os om den form, opsætningsmetode og stof- og farvevalg, man havde valgt i herregårdsmiljøet i en specifik periode. Et ek-

sempel på denne slags indsamling er en samling af møbelstof og gardiner fra 1920'erne, som museet fik indleveret i foråret 2017.

Tekstilerne stammer fra herregården *Lerchenborg* på Sjælland, som fra sidste del af 1920'erne til 1952 var ejet af P.A. Lund og siden dennes enke, Marie Lund. Da Marie Lund fraflyttede *Lerchenborg* i 1952, tog

hun en del af blandt andet gardinerne med sig, og heldigvis fik en snarrådig mellemmand reddet tekstilerne, da de senere stod for at skulle smides ud. Han fik bragt dem til *Gammel Estrup*, hvor de er blevet undersøgt, registreret og pakket, så de også mange år frem kan give os viden om 1920'ernes gardinmode på herregårdene. I dag kan gardinerne for eksempel være en del af forlægget for gardinerne i sidste etape af *Generalplanen*.

Til herregårdenes bolig- og herskabskultur gennem tiden hørte også et rokokofflisebord, som museet købte på auktion i 2017. Bordet stammer fra *Gammel Estrup*, hvor det formentlig har stået i en af herskabets stuer. Flisebordene blev ofte brugt i forbindelse med 1700-tallets små te-seancer, hvor kaffe, te og varm chokolade blev særdeles moderne blandt eliten som eksklusive luksusvarer fra fjerne himmelstrøg. De varme drikke var, før de blev allemandseje, forbeholdt eliten, og særligt tilberedningen af te blev mange steder varetaget af husets frue, når der var gæster. Her kom flisebordet ind i billedet, for med sin fliseoverflade var det mere hårdført over for vand, der ramte ved siden af den lille porcelænsteapotte. Bordet fra *Gammel Estrup* er formet som et typisk rokokobord med svungne ben og en plade i et meget smukt blå-hvidt mønster af fajancefliser fra fajancefabrikken i Kellinghusen i Slesvig-Holsten. Bordet trænger til en kærlig konservatorhånd og vil først derefter kunne udstilles i museets 1700-talsinteriører på første sal i hovedbygningen.

Fra *Gammel Estrup* kommer også en servietpresse, der blev brugt til at gøre servietter og andet

dækketøj glatte og pæne. Servietpressen eller linnedpressen, som den også hedder, stammer formentlig fra barokken i slutningen af 1600-tallet, hvor moden dikterede, at duge og tilhørende servietter havde skarpt markerede folder. Servietpressen ligner en dragkiste med tre skuffer, men på pladen øverst er der fastgjort en ramme, som igen fastholder en snegl og en spændeplade, hvorunder det stænkede, stivede og omhyggeligt sammenlagte bordtøj kom under pres. Således beholdt det de skarpe folder længe.

De ovenfor nævnte genstande har alle en tilknytning til *Gammel Estrup*. Men museet samler som nævnt genstande ind fra alle herregårde. I 2017 indkom således en parykkasse fra 1700-tallet, som nu har fået plads i *Påklædningsværelset* på første sal, der danner ramme om historien om adelens påklædning, parykker og selviscenesættelse i 1700-tallet. På dette tidspunkt var elitens hjem opdelt i repræsentative og private rum. I de førstnævnte tog man imod gæster og spillede rollen som husets frue og herre ikklædt flotte rober og pudrede parykker, mens man i de mere private rum, som påklædningsværelset, kunne trække sig tilbage og løsne korsettet og smide parykken. Parykkassen er en vigtig brik i denne fortælling om en tid, hvor selviscenesættelse var en helt central del af elitens liv.

Fra Herregården *Bidstrup* indsamlede museet i året, der gik, en samling på ti opsatser fra nedlagt vildt. Vildtet var skudt af Hans Henrik de Lichtenberg (1919-1984) og Geert de Lichtenberg (1881-1940), som var henholdsvis far og farfar til *Bidstrups* nuværende ejer. De to flittige jægere forsynede efter-

Gammel Estrup har blandt andet indsamlet tekstiler fra godset Lerchenborg. Foto: Dansk Center for Herregårdsforskning.

følgende opsatserne med deres initialer og nogle af dem med årstal og stedsangivelse. Således fremgår det, at Geert de Lichtenberg nedlagde såvel dåhjørte som kronhjørte i *Jægersborg* dyrehave i 1925. Han havde en særlig tilladelse til at skyde i dyrehaven, fordi han i en periode var formand for Dansk Jagtforening. Resten af opsatserne stammer fra vildt fra *Bidstrup Gods*. Opsatserne bliver fremover en del af *Gammel Estrups* samling fra såvel *Gammel Estrup* som fra andre herregårde. Jagt har nemlig til alle tider været nært forbundet med herregårdene og adelen, idet jagten siden Middelalderen var et adeligt og kongeligt privilegium. Der var naturligvis en praktisk betydning i det, da man gerne ville have vildt på bordet. Men navnlig i sidste del af 1800-tallet blev den herskabelige selskabsjagt, der strakte sig over flere dage, tillige en måde, hvorpå adelen kunne markere sin eksklusivitet i forhold til andre samfundsgrupper. Således havde enhver herregård med respekt for sig selv omkring forrige århundredeskifte lange rækker af opsatser hængende på væggene i hovedbygningens lange gange eller i herreværelset.

Fra det øvrige herregårdsmiljø kom også så forskellige genstande som en kobberindsats til vandkedlen på et gammelt jernkomfur, der stammer fra en østjysk herregård, en vugge fra herregården *Clausholm* og sågar en udstoppet sikahjort, som i 1942 blev givet til Dansk Jagt- og Skovbrugsmuseum af hofjægermester, baron Christian Wedell-Neergaard fra *Svenstrup*. Hjorten skal indgå som en del af museets kommende generalplan, der omfatter herregårdenes kældre og lofter.

Bevaring

Gammel Estrups største og mest betydningsfulde genstand er herregårdens hovedbygning og omkringliggende kulturmiljø. Derfor fokuserer museet en betydelig del af sin bevaringsindsats på dette kulturmiljø. I de seneste ti år har museets *Generalplan* været udgangspunktet for indsatsen, og i 2017 koncentreredes den – i anledning af reformationsjubilæet – om den del af hovedbygningen (*Kapellet*, *Fruerstuen* og *Kapelgangen*), der periodemæssigt formidler Renæssancens adel og herregårdsmiljø.

Kapellet

Tiden efter Reformationen var den periode, hvor dansk adel for alvor manifesterede sin position som rigets førende stand økonomisk, kulturelt og socialt. Til standens nye førerposition hørte også rollen som ”troens vogter”, og det kom blandt andet til udtryk i herremændens kirker, som blev udsmykket med slægtens våbenskjold, gravmonumenter, epitafier med videre. Gennem udsmykningen af sine kirker havde herremænd muligheden for at vise, at han kerede sig om religionen og således var værdig til at lede folket. Mange herremænd havde, ligesom ejerslægten på *Gammel Estrup*, et kapel i hovedbygningen, hvor herskabet og deres ansatte kunne udøve deres religion. *Kapellet* viste, dels at herskabet selv var fromt og troende, dels at herremænd sørgede for at give medlemmerne af sin husstand muligheden for at udøve deres religion. Det var denne historie om adelen fremtrædende samfundsrolle i Renæssancens Danmark, museet vil fortælle i de tre rum i stueetagen.

I 2017 indsamlede museet en parykkasse fra 1700-tallet (på gulbet, yderst til venstre). Kassen står nu i Påklædningsværelset, der er en del af Grevindens Elegante Gemakker på herregårdens første sal. Påklædningsværelset var grevindens private rum, hvor hun – med hjælp fra sin personlige kammerpige – iførte sig stor kjole, pudder og eventuelt paryk. Foto: Gammel Estrup Danmarks Herregårdsmuseum.

Kapellet på *Gammel Estrup* blev etableret i 1600-tallet af herregårdens daværende ejer, Christen Skeel (1623-1688) og hans hustru, Birgitte Rosenkrantz (1633-1677). Ud over at være udgangspunktet for museets fortælling om den betydelige rolle, som dansk adel kom til at spille i den samfundsmæssige og kulturelle udvikling efter Reformationen, danner kapellet i dag også ramme om en række kirkelige handlinger som sommergudstjenester, barnedåb, bryllupper og kirkekoncerter. Bevaringsmæssigt trængte rummet til et løft, som blandt andet involverede en opretning af stengulvet, der var sunket ned på midten. Efter opretningen af gulvet og udskiftningen af ødelagte sten med nye sten fremstillet efter originalt forlæg blev gulvet atter lige og dannede nu en helhed, der løftede rummet betydeligt. Dernæst blev væggene repareret og kalket, mens kirkestole og prædikestol blev frisket op med olie.

Det største tiltag i rummet var imidlertid restaureringen af *Kapellets* altertavle fra 1600-tallet. Konserveringen blev gennemført som et åbent værksted, hvor museets besøgende kunne følge konservator Tina Peterssens arbejde og høre hende fortælle om processen. Det blev en stor succes – ikke mindst på grund af Tinas engagement og gode formidlingsevner. Efter

Opsatser fra herregården Bidstrup pryder i dag Okseblodsgangen på Gammel Estrup og vidner om adelens udbredte jagtkultur.

Foto: Gammel Estrup Danmarks Herregårdsmuseum.

Kapellet blev restaureret i foråret 2017, hvor stengulvet blandt andet blev rettet op, og altertavlen blev rensset.
Foto: Gammel Estrup Danmarks Herregårdsmuseum.

afrensningen af maleriet åbenbarede nye detaljer i maleriet, som havde været skjult under snavs og mørknet fernis. Altertavlens maleri forestiller Kristus for Pilatus. Det er den scene i Biblen, hvor Pilatus spørger folket, om han skal dømme Kristus eller morderen Barabbas. I fortællingen har de jødiske præster fyldt befolkningen med vranglære, og den ophidsede folkemængde dømmer derfor Kristus til korset i stedet for Barabbas. Motivet er luthersk og har flere lag af fortællinger. Det er her, at Kristus bliver dømt til at være offer for alle menneskets synder. Men det er også fortællingen om, hvordan præsteskabet underviste

vranglære. Netop det sidste var en af grundene til, at den europæiske reformation kom til Danmark i 1536, hvilket gjorde adelen til rigets førende stand.

Altertavlen bærer Christen Skeels og hans hustru, Birgitte Rosenkrantz', våbenskjold, og *Kapellet* med den indbyggede altertavle må således være indrettet i den periode, de ejede herregården i 1600-tallet. Herfra stammer også knæfaldet foran alteret, som tillige blev restaureret. Ved samme lejlighed kom *Kapellets* alterdug under kærlig behandling hos konservatorerne på Museum Østjylland, som fik den rensset for støv og stearin og repareret den, hvor det var nødvendigt.

Kapelgangen og Fruerstuen

I forlængelse af *Kapellet* ligger *Kapelgangen*, hvis gulv og vægge fik samme tur som *Kapellets* og dermed i dag fremstår nyrestaureret og sammen med *Kapellet* som en mere troværdig ramme om museets formidling af adelens religiøse rolle i Renæssancen. Sidste rum i museets "renæssanceafdeling" er *Fruerstuen*, der ligger i forlængelse af *Kapelgangen*. I Renæssancen var *Fruerstuen* herskabets daglige opholdsrum, hvor man både spiste, sov og opholdt sig. Først senere begyndte man at adskille spiserum fra opholdsrum. Den bevarelsesmæssige udfordring i *Fruerstuen* lå i det fugtige klima, der blandt andet var skyld i, at kalken på væggene faldt af, og som truede med at ødelægge selve muren. Det måtte der gøres noget ved, dels for at sikre muren, dels fordi museet, som et led i formidlingen af *Fruerstuen*, ønskede at dekorere væggene med en 1600-talsvægdekoration i kalk, der var fundet rester af i rummet og i det tilsvarende rum på første sal. Dekorationen forestiller en illusion af draperet stof, der er sat op på stuens vægge. Det var en meget brugt vægdekoration i Renæssancens herskabsrum, hvor den blev brugt som alternativ til for eksempel de vævede vægtapeter. Dekorationen er langtfra simpel, og den kræver en erfaren dekorationsmaler med en rolig og let hånd. Var kalkdekorationen blevet malet på væggene, som de var, uden at klimaet blev forbedret, ville den lynhurtigt skulle af og forsvinde. Så for at forbedre klimaet i rummet blev der indlagt gulvvarme under det trægulv, der blev lagt i rummet hvilket sikrede et bedre klima i rummet.

I *Fruerstuen* står et meget smukt udskåret tresursskab fra Renæssancen. Tresursskabet var med sine

mange rum beregnet til opbevaring af kostbarheder. Det to meter høje skab var et pragtmøbel, som man kun fandt hos samfundets elite. På dette tidspunkt var adelens magtstilling på sit højeste, og en overdådig pragtudfoldelse blev lagt for dagen i såvel arkitektur som møbelkunst. Møbelsnedkere og billedskærere fremstillede møbler med ornamenter bestående af sammenslyngede akantusblade, bånd, rosetter og talrige andre dekorationer. Ofte havde møblerne et arkitektonisk præg, hvor søjler og buer benyttedes til inddeling af de dekorede flader. Tresursskabet i *Fruerstuen* på *Gammel Estrup* er et meget fint eksempel på denne stil, pragtudfoldelse og det smukke håndværk. Det var derfor en stor glæde at få konserveret det gamle skab, der var et af de første møbler på museet efter oprettelsen i 1930. Konserveringen blev udført af Museum Østjylland og bestod først og fremmest i afrensning, pålimning af løsele og påføring af syrefri vaselineolie, der mættede det meget udtørrede træ. Skabet fremstår nu igen som det smukke og kostbare møbel, det var for 400 år siden.

Det var imidlertid ikke udelukkende genstande fra Renæssancen, der blev restaureret i det forløbne år. To meget fine rokokostole fra midten af 1700-tallet stod også for tur. Stolene havde i flere år ikke været egnede til udstilling, men i 2017 lykkedes det atter at bringe stolene til ære og værdighed. De blev ombetrukket med et meget smukt grønt silkebetræk i høj kvalitet, sædet blev repareret, og træet på stolens ben, ryg og armlæn, der var blevet tørt og glansløst, blev frisket op. Stolene er i dag udstillet i *Svendegangen*, som hører til museets udstillingsafsnit om *Gammel Estrup* ved midten af 1700-tallet, *Grevens Appartement*.

Loftet i Fruerstuen i stueetagen blev i 2017 bemalet efter forlæg, som var fundet under stukloftet i Riddersalen på første sal. Foto: Gammel Estrup Danmarks Herregårdsmuseum.

Gennemgang af samlingens bevaringstilstand

I 2012 udførte Kunstkonservering Vest på museets foranledning en komplet gennemgang af *Gammel Estrups* malerisamling for at kortlægge samlingens bevaringstilstand. Gennemgangen har i årene efter været et godt redskab til at prioritere bevaringsindsatsen i forhold til malerierne, og i 2017 iværksatte museet derfor en gennemgang af resten af samlingens bevaringstilstand. Denne gang udføres den af konservatorer fra Museum Østjylland. Således sikres museet et samlet overblik over hele samlingens tilstand og over, hvilke genstande der trænger mest til konservering, og det er dermed muligt at målrette indsatsen for at skaffe de nødvendige økonomiske midler til arbejdets udførelse. Museet har hidtil knyttet genstandskonserveringen an til *Generalplanen*, således at de genstande, der skulle udstilles i hver etape, blev konserveret, hvis de havde behov for det. Men dels findes en del af museets genstande på magasin og har således ikke været omfattet af *Generalplanen*, dels har museet af økonomiske årsager været nødt til at prioritere de mest trængende genstande. Endelig forventer museet at færdiggøre *Generalplanen* i løbet af 2018, og der er således brug for et nyt værktøj i forhold til museets fremtidige bevaringsindsats på samlingsområdet. Gennemgangen forventes afsluttet i løbet af foråret 2018.

Konservatorer fra Nationalmuseet undersøgte væggene i rummet, der i dag kaldes Fruerstuen, og fandt her rester af den oprindelige udsmykning fra 1600-tallet.

Foto: Gammel Estrup Danmarks Herregårdsmuseum.

Personale, netværk og bestyrelse

Ethvert museum har brug for dygtige, ansvarlige og kreative medarbejdere for at sikre det allerbedste fundament for en sund, aktiv og handlekraftig virksomhed. Takket være en sådan stab af engagerede, loyale og kompetente medarbejdere, som året rundt trofast arbejdede på og for stedet – samt for de danske herregårdes sag – kunne museet i december se tilbage på endnu et år med et særdeles højt aktivitetsniveau. Det er de mennesker, som arbejder på museet, der definerer stedet, og heldigvis blev der med dette afsæt igangsat masser af nye projekter med stort potentiale. Såvel nye projekter som museets generelle arbejde sker for at for at bevare kulturarven og styrke folks bevidsthed om vigtigheden heraf – gennem solid forskning og bred formidling arbejder museet på at give alle i Danmark et håndtag til historien og dermed en bedre forståelse af deres egen historie, som på sigt kan bidrage til dansken af egen identitet.

Ud over den faste medarbejderskare blev museet også i årets løb styrket af mange gode og dygtige folk i studiejobs, praktikordninger, arbejdsprøvninger og midlertidige ansættelser. Som et led i deres respektive uddannelsesforløb på Aarhus Universitet var Line Guldager Mott og Mathilde Baade Høberg i praktik på museet i forårshalvåret 2017. Om efteråret var det Nanna Dybdahl og Nikolaj Sten Andersen, som museet havde et konstruktivt samarbejde med i forbindelse med deres praktikperiode. Praktikanterne var med til at tilføre stedet ny energi og nye måder at arbejde med kulturarven på. Omvendt kunne museet give praktikanterne erfaring med moderne praktisk og

professionelt museumsarbejde gennem aktiv brugerinddragelse. Alle fire fagfolk var på hver deres måde dygtige, engagerede og konstruktive i deres tilgang til museumsarbejde, og det var dermed en stor gevinst for museet at have dem i huset.

I årets løb var også en enkelt elev fra 9. klasse fra Sorø Privatskole, Sofie Rask Bertelsen, i erhvervspraktik på museet. Malene Stegger Sørensen, Randi Mannion, Emil Sørensen og Jan Rusz Jensen var alle fire i kortere eller længere virksomhedspraktikker på museet. For Malene Stegger Sørensens vedkommende lykkedes det at forlænge praktikken med en ordinær ansættelse i nogle måneder i formidlingsafdelingen, hvor hun deltog i arbejdet med formidling af kulturarven og specifikt arbejdede med historiske dragter, personlig formidling og herregårdsmarkedet.

Ansatte, praktikanter og folk i virksomhedspraktik gjorde det dog ikke alene. Museets dedikerede frivillige var også en kæmpe – og helt uundværlig – indsatsstyrke på museet i 2017! Netværket, der tæller omkring 175 personer, var med andre ord en væsentlig forudsætning for, at museet kunne gennemføre de mange store og små opgaver og det brede spektrum af aktiviteter, der foregik på stedet i årets løb. Hertil kom det givende samarbejde, der foregik i de forskellige mindre grupper såsom for eksempel bemandingen i *Herregårdskøkkenet*, diverse sy- og formidlingsopgaver i *Sygruppen*, *Blomstergruppens* udsmykning i udstillingsområdet og julepyntning i december, *Skovarbejdergruppens* arbejde med både pasning og formidling i og omkring *Skovarbejderhuset* og brandvagter og receptionshjælpere og de frivillige, som

passer urtehaven på *Gammel Estrup* med mange flere. Netværket var med andre ord en helt uundværlig del af museets dagligdag, og indsatsen betød også meget for den oplevelse, museets gæster fik, når de var på stedet. Sammen med formidlings- og frontpersonalet var de frivillige således museets ansigt udadtil, hvor det i høj grad handlede om at give brugerne en god oplevelse, så de vil tale godt om stedet og eventuelt komme på besøg igen i fremtiden.

Herregårdens kulturmiljø blev også passet efter alle kunstens regler i 2017 – og af mange forskellige instanser. Her var museets enestående staudeekspert, Bente Mortensen, det omdrejningspunkt, som betød, at de store, smukke staudebede på begge sider i den øverste del af haven blev omsorgsfuldt passet og plejet til glæde for museets besøgende og andre brugere af haven. Arbejdet med de store græsarealer, levering af brænde, pasning af de mange grusstier, opsamling af blade, græs og affald blev på fineste vis varetaget af et havehold under Norddjurs Kommune. Hertil kom en privat gartner, Trine Petersen, som varetog flere forskellige opgaver med haven, springvandet og udenomsarealerne, som ingen af de øvrige samarbejdspartnere tog sig af. Endelig kunne Anlægsgartner Torben Jensen ApS sørge for, at hække, træer og lindetræer blev klippet og fremstod veltrimmede og knivskarpe – og dermed helt i overensstemmelse med en

Museets personale var på studietur til Slesvig i begyndelsen af 2017. Her besøges Schloss Glücksburg. Foto: Gammel Estrup Danmarks Herregårdsmuseum.

*De frivillige lægger et kæmpe arbejde på Gammel Estrup. Blandt andet bliver køkkenhaven passet af en frivillig havegruppe.
Foto: Gammel Estrup Danmarks Herregårdsmuseum.*

rigtig barokhaves oprindelige idealer. Fra museets side var det museumsbetjentene Hans Jørgen Rasmussen og Jørgen Justesen, der med bravur fungerede som bindeled mellem disse mange forskellige "have-entreprenører", således at alle opgaver blev koordineret og i sidste ende løst til alles tilfredshed.

Med årets afslutning udløb også valgperioden for museets bestyrelse, idet medlemmerne følger valgårene for kommunal- og regionsrådsvalg. Museets bestyrelse udstikker de overordnede rammer for museets arbejde og ser til, at økonomien og dermed budgettet overholdes uden for mange og for store udsving.

*Gammel Estrups imponerende hovedbygning og en del af det omkringliggende kulturmiljø.
Foto: Gammel Estrup Danmarks Herregårdsmuseum.*

Af samme årsag afholdes der halvårige møder, hvor netop årsregnskab, budgetopfølgning, besøgsstatistikker og strategier har en central plads. Der skal derfor her bringes en stor tak til de medlemmer, som gik ud af bestyrelsen med årets udgang, da det har været yderst væsentligt for museet at kunne trække på netop deres kapacitet, ressourcer og velvillige engagement i forbindelse med museets arbejde gennem de seneste fire år. I tilknytning til bestyrelsens afsluttende møde i oktober blev der taget første spadestik til en ændring af bestyrelsens kompetencer, sammensætning og antal. Ændringen tog sit udspring i den professionalisme, som stedet har opbygget over de seneste mange år, og som derfor gjorde det naturligt at ændre navn og ansvarsområde i overensstemmelse med de opgaver, der bliver løst, og det arbejde, der rent faktisk bliver udført på museet. Beslutningen blev effektueret ved bestyrelsesmødet den 6. oktober, og med virkning fra den 1. januar 2018 hedder museet Gammel Estrup Danmarks Herregårdsmuseum. Den nye bestyrelse vil konstituere sig først i det nye år.

Til slut

En sag, som optog hele den danske museumsverden i 2017, var den museumsudredning, som kulturminister Mette Bock havde igangsat midt på året. Ministeren havde ved den lejlighed nedsat to arbejdsgrupper, som skulle undersøge fordelingen af de statslige støtte kroner på museumsområdet. På baggrund heraf skulle grupperne komme med forslag til, hvordan støtten fremover skal fordeles, så man får et mere retfærdigt og gennemskeligt fordelingsprincip.

En præmis for opgaven var, at ministeren gerne ville have råderum, men at der ikke ville blive tilført området flere midler. De to grupper, der bestod af henholdsvis Lene Bak og Frank Birkebæk i den ene og Christian Nissen og Astrid Gade Nielsen i den anden, havde frist til 1. december med aflevering af deres rapporter. Samme frist gjaldt, hvis andre på museumsområdet havde forslag eller holdninger til midlernes fordeling, og museet indsendte derfor et bud i starten af oktober. Som opsamling på rapporterne og debat med den danske museumsverden har ministeren indbudt til et dialogmøde først i det nye år. Det skal blive spændende at se, hvad der bliver resultatet af dette initiativ! Forhåbentlig vil ministeren notere sig, at de danske museer i disse år mærker en øget efterspørgsel, som nok skal forklares i de kerneopgaver, museerne løser for samfundet. Arbejdet med at forske i historien og formidle viden samt indsamle, registrere og bevare danskernes historie og kultur for eftertiden er grundlaget for identitet og dannelse hos det enkelte menneske. I en verden, hvor alt er under hastig forandring, og sandhed, værdier og historie trues af "fake news", kan museerne hjælpe folk med at besvare de helt centrale spørgsmål som "hvem er jeg?" "hvor kommer jeg fra?" og "hvor skal jeg hen?" – fælles, grundlæggende spørgsmål for alle mennesker. I kraft af de godt og vel 14 millioner mennesker, der besøger de danske museer årligt, er museer med andre ord en levende og helt essentiel del af samfundet i det 21. århundrede.

Foto: Jørgen Vest.

Tak til:

15. Juni Fonden
A.P. Møller og Hustru Chastine Mc-Kinney Møllers Fond til almene formaal
Augustinus Fonden
C.A.C. Fonden
Den Hielmstjerne-Rosencroneske Stiftelse
Den Ingwersenske Fond
Djurslands Bank A/S
Dreyers Fond
Dronning Margrethes og Prins Henriks Fond
Edith og Godtfred Kirk Christiansens Fond
ELRO Fonden
Ernst og Vibeke Husmans Fond
Fabrikant Albert Nielsens og hustru Anna Nielsens Fond
Farumgaard-Fonden
Fonden Aarhus 2017
Friluftsrådet
Grosserer, konsul N.C. Nielsens Fond til støtte for Almennyttige Formål
Hedeselskabet
Henny og Johan Richters Fond
Illum-Fondet
Inge og Asker Larsens Fond for Almennyttige Formål
Jyllands-Posten

Knud Højgaards Fond
Konsul George Jorck og Hustru Emma Jorck's Fond
Købmand Herman Sallings Fond
Lademanns Fond
Lizzie og Ejler Ruges Kunstfond
Løvenholm Fonden
Margrethe og Johs. F. la Cours Fond
Meyco A/S
Møllerens Fond
Norddjurs Kommune
Nordea-fonden
Overretssagfører L. Zeuthens Mindelegat
Region Midtjylland
Skibsreder Carsten Brebøls Almennyttige Fond
Slots- og Kulturstyrelsen
Sportsgoodsfonden
Styrelsen for Forskning og Uddannelse
University of York
Vetenskapsrådet
William O. Berntsens Fond
Aage og Johanne Louis-Hansens Fond
Aarhus Kommune